

Deák-Sárosi László

Újabb vízió a pozsonyi csatáról

Bakacsi Ernő: Árpád álma – A 907-es pozsonyi csata

Nem igazán hálás feladat olyan műről, még pontosabban olyan témáról írni, amelyet a recenzens, e sorok írója is feldolgozott, de ha már megkértek rá, elvállaltam. Szép, olvasmányos kis könyvről van szó. Annak ellenére, hogy számos kisebb-nagyobb pontatlanság található benne, a lényegét jól és esztétikusan ragadja meg. Kiderül belőle, milyen nagy tétje volt a pozsonyi csatának, amely mintegy 126 évig távol tartotta az ellenségeket eleink, a magyar törzsszövetség egyre inkább megszilárduló régi-új országától. A szerző alapvetően reálisan vázolja fel a kor viszonyait, és egyértelmű, hogy a IX–X. századi magyarok becsületesebbek voltak és nyilván erősebbek európai szomszédaiknál. Az író felvállalja a szkíta–hun–székely és –magyar folytonosságot, amelyet a Magyarságkutató Intézet munkatársainak hála, már részben tudományos módszerekkel is igazoltak. A történet még ha kissé idealizált képet fest is Árpád népéről, ez alapvetően mégsem a vágyvezérelt képzelet terméke, és fordulatossá, részletes, de mégis követhető cselekménnyel vezet végig e 1113 évvel ezelőtti világban.

Azért is furcsa a sok pontatlanság, mert a mű minden sorából kiderül, hogy a szerző számos történeti forrást és történelmi munkát olvasott. A tévesen tált adatok és események egy része nem befolyásolja döntően a történetet, de akkor is érdemes lett volna a mai legjobb tudásunk szerint idézni őket, mert akik e regény segítségével kezdik az ismerkedést Árpád korával, azok is kapjanak a lehető leginkább valósághű képet róla. Vannak olyan téves adatok és következtetések is, amelyek a cselekmény menetét is befolyásolják, ezeket végképp érdemes lett volna alaposabban átgondolni.

Az első a fegyverzet azonosításának kérdése. Bakacsi a könyv elején azt írja, hogy a fiatal harcosjelölteket a buzogány és a kard forgatására okították legfőképp. Nem tudni, honnan ez a feltételezés, mert a buzogány nem volt Árpádék jellegzetes fegyvere a korabeli képi ábrázolások és a régészeti leletek alapján. A kard se, mert ők inkább szablyát használtak, hiszen a könnyűlovasság fő fegyvere a későbbiekben is a hajlított ívű, egyélű penge volt – lásd a huszárokat. A kard kerül említésre a harci cselekményekben is, egyszer jelenik meg a „szablya” szó.

Később, a 92. oldalon Bakacsi a harcos fegyverzetét így írja le: íj, kard, fokos, kelevíz, ló. Az íj, a szablya és a fokos igazolható, de a kelevézt, a hajítólándzsát (vagy hajítódárdát) a régészeti leletek nem támasztják alá. A kelevéz későbbi korok más harcmódorára jellemző, ebben az időszakban a távolharcra a magyarok

egyértelműen az íjat alkalmazták. Persze, az nem zárható ki, hogy a hajítólándzsát egyfajta harci sporteszközként már használták, akár már Árpád korában, hiszen abból alakult ki az újkorban a gerely. A IX–X. században a magyar harcos egy nagyobb méretű, nem dobásra való lándzsával volt felszerelve az íj, a szablya és a fokos mellett, és ezeket az eszközöket harc közben is váltogathatta. Némi kiégésítésre ad okot, hogy a kelevízt a szerző a glosszáriumban „harci kés”-ként értelmezi, amit nem tudni, honnan eredeztet.

A védőfelszereléseket már pontosabban részletezi a szerző. Eleink akkoriban fém helyett dupla bőrrétegből készítettek „páncélt” és pajzsot, a keleti frankoknál pedig sodronyinge volt annak, aki megengedhette magának.

A történet szempontjából a fegyvereknél is fontosabbak a személyek, főleg azok, akiknek létezése történetileg igazolható, de a dramaturgiai okokból beiktatott fikatív szereplők is. Először is előnyben kellett volna részesíteni a magyaros írásmódot és a nevek magyarosan hagyományozódott változatát, amikor van ilyen. A királyokat mindenképp magyarított nevükön emelgetjük. Arnulf császár fia, aki gyermekként a keleti frankok királya lett, magyarosan nem Ludwig, hanem IV. Lajos vagy Gyermeke Lajos. IV. Lajos csak király volt, és a könyv állításával szemben a császári címet nem viselte. A könyv története szerint IV. Lajos nem vett részt a magyarok elleni 907-es támadásban, hanem hátramaradt Ennsburgban. A források szerint azonban ő is elindult egy csapattal Ennsburgból Pozsony felé, még a fősereggel, csak nem az elsők között. A serege a pozsonyi csaták után megütöközött az őket üldöző magyarokéval, és ekkor kényszerültek őt Passauba menekíteni.

Berengár, azaz I. Berengár itáliai király a könyv szerint már nem volt az élők sorában a pozsonyi csatát megelőző évben, ami tévedés, hiszen ő 924-ben hunyt el, amikor a burgund király meggyilkoltatta. Ez azért is fontos tény a könyv története szempontjából, mert a szerző is megemlíti, hogy az itáliai király kényszerből ugyan, de a magyarok szövetségese lett, és így meg kellene indokolni, hogy miért nem vett részt a pozsonyi csatában és a mi oldalunkon. Az önmagában kevés magyarázatnak, hogy a frankok a 907-es támadásukat titokban készítették elő, hiszen a magyarok még a könyv szerint is már az előző évben tudomást szereztek a tervről.

Sergiusz vagy inkább magyaros írásmóddal III. Szergiusz pápa kis önvizsgálatot tartott IV. István pápa meghurcoltatása és megkínzása miatt, aki a halott Formózusz pápa elleni „zsinatot” szervezte. III. Szergiusz nem gondolkodhatott nagyon másképp, mint VI. István, hiszen ő is a spoletoi hercegi család tagja volt, és a hullazsinatot ő megismételtette. Ezt a tényét a könyv nem is említi.

A bajor (és frank) előkelőségek neveit is a nálunk hagyományozódott változatban lett volna érdemes használni. Liutpold neve inkább Luitpold, és érdemes lett volna megemlíteni, hogy örgróf volt, de hercegi címet is viselt. Seighard hasonló-

an. Ezzel jobban ki lehetett volna hangsúlyozni, hogy a támadó ellenség vezérei nagyon magas rangú személyiségek voltak Bajorországon és az egész Keleti Frank Királyságon belül. Theotmár Salzburg érseke volt, de egyben a birodalom főkanclárja is, a könyv erről se tesz említést. A források szerint Theotmár nem volt nagyon aktív politikus, de egyes történészek szerint azért az ő nevéhez fűződik Kurszán meggyilkolásának kitervelése és lebonyolítása, sőt, a magyarok Pozsony irányából való megtámadása. Theotmárnak fennmaradt IX. Jánosnak szánt levele 900-ból, amelyet a történészek hitelesnek fogadnak el, és amelyben több magyar vonatkozású utalás is van, és magáról az érsekről és kancellárról is sokat elárul. Ő lehetett, bizonyára ő is volt a magyarokat 907-ben megtámadó keleti frank sereg fővezére, nem pedig Luitpold.

Theotmár a korabeli források szerint már 907. június 28-án hunyt el, tehát akkor eshetett el, amikor a Duna déli partján haladó seregét a magyarok előőrscsapatái megtámadták. Ezt mindenképp figyelembe kellett volna venni. Luitpold az északi parti csatákban esett el, és Sieghard menekülésre adta a fejét, de valószínűleg nem az északi, hanem a déli parton, ahol a magyarok utolérték, és a nyílzáporuk végzett vele. A könyvben nincsenek igazán jól kidolgozva a főbb karakterek, de a haláluk sem. Mindez érvényes a magyarokra is.

Van viszont egy fiktív mellékszereplő, aki a történetben játszott szerepéhez képest túlságosan részletezve van. Verona püspökéről, Leonardóról van szó, akit a regény állítása szerint a bajorok megbíztak, hogy titokban menjen követségbe a pápához, és nyerje meg az elvi és az anyagi támogatását a magyarok elleni hadjáratot illetően. Az ismert tények alapján nem tudni, hogy a bajor főurak igénybe vettek-e egy ilyen közvetítőt. Az eset valószínűtlen, még a cselekményben adott magyarázatok alapján is, mert Veronát és az észak-itáliai tartományok többségét Berengár uralta ebben az időben, akivel a frankok nem voltak jó viszonyban. Miért állt volna közvetítőnek egy itáliai püspök? Esetleg, ha valamiért áruló. Talán Bakacsi ezért próbálja bemutatni Leonardo jellemét, a különböző fekélyek és daganatok kialakulásával. Szerencsésebb lett volna, ha inkább a főbb szereplők kapnak ilyen érzékletes karakterbemutatást. Verona püspökének pedig lehetett volna találni a korra inkább jellemző nevet.

A magyarok közül természetesen a főbb szereplők, a történeti forrásokban is említett személyek neve és sora a legérdekesebb. Kurszán nagyfejedelem neve, akit – a könyv is említi – a bajorok három vagy öt évvel korábban meggyilkoltak, nem ebben a formában fordul elő a forrásokban, de a névnek van egy szóbeli, később írásbeli hagyományozódása is, tehát a Kurszán változat indokolt. Az viszont kár, hogy a meggyilkolásának körülményeit a regény visszaemlékezésésként sem részletezi, pedig ezzel jobban fel lehetett volna vázolni a korabeli hatalmi viszonyokat és árnyalni az egyes szereplők jellemrajzát.

Az kifejezetten zavaró, hogy a történetben Kurszánt egy Fajszt nevű fia követi a gyula tisztségében, mert Fajsztot vagy más néven Falicsit Árpád unokájaként tartják számon, aki 947 és 955 között uralkodott a Somogyi hercegség területén.

Leventét vagy Liüntikát, Árpád legidősebb fiát, aki a bolgárok elleni hadjáratban esett el 894-ben, a regény meg sem említi, pedig azt azért feszegeti, hogy a magyaroknak nem mindig volt felhőtlen a kapcsolatuk a bolgárokkal. A bolgárokat Bizánc megbízásából támadták meg. A szerző talán azt próbálta elkerülni, hogy kimondja: a magyarokat fel lehetett bérelni egy harmadik fél megtámadására. Pedig ez fontos körülmény a 899-es, szintén említett itáliai hadjárat és más hadiesemények kapcsán is. Az sem áll, hogy a külföldi hadjáratokkal csupán a határt biztosították, és a hun, illetve avar kincseket akarták hazahozni. Mit kerestek a magyarok a mai Franciaország területén és Gibraltár környékén?

A történetben szerepel Árpád nagyfejedelem és négy élő, néven ismert fia: Tarkos, Ülő (Jelek), Jutas és Zolta. A dramaturgia Zolta kivételével midannyiukat elveszejteti a pozsonyi csatában, Árpádot pedig a csata után, álmában. Ez a történelemértelmezési változat azt próbálja megmagyarázni, hogy 907 után, és nem feltétlenül már 907-ben, de miért épp Zolta, a legkisebb hercegfiú lett a nagyfejedelem. Egyes történészek is osztják azt a nézetet, hogy mindannyiuknak el kellett hunyniuk ahhoz, hogy Zolta lehessen a nagyfejedelemi cím birtokosa. Nem zárható ki teljes bizonyossággal ez a változat, de a lehetségesek közül a legkevésbé valószínű. Ugyanis ha Árpád, a magyarok nagyfejedelemé és még három fia meghal a pozsonyi csatában és Árpád álmában, de a csata után közvetlenül, azért ezt a bajor, a sváb és a frank krónikák világgá kürtölték volna. Csökkentette volna a veszteségérzetüket és a gyászukat, ha tudhatták volna, ha az ellenségük vezére és uralkodója, Árpád, ráadásul a három legidősebb fiával együtt meghal. Hogy mekkora hírértéke lett volna Árpád és fiai halálának, azt az is mutatja, hogy a sváb évkönyvekben megírták Kurszán halálát, sőt, azt se titkolták, hogy a bajorok törbe csalták, és úgy ölték meg. Svábföld pedig része volt a Keleti Frank Királyságnak. Egy ilyen tény, mint Árpád halála egy háborúval összefüggésben, ha van valószínűsége, még évszázadokkal később is emlegetnek. Aventinus bajor történetíró, akinek hat évszázaddal később, minden bizonnyal korabeli források alapján írt történelmi munkájában fontosnak tartja meghamisítani Kurszán halálának körülményeit is. Ő ugyanis azt állítja a korabeli krónikák ellenében, hogy Kurszánt csatában győzték le, és ott ölték meg. Hogyne lettek volna büszkéek, ha Árpád három felnőtt fia elesik Pozsonynál, és maga Árpád is a csata utáni napon adja vissza a lelkét a teremtőnek? Valamilyen más változat a valószínű, mint amelyet a regény felvázol, és ezt az író is érzi, mert be kell iktatnia Árpád és Zolta közé valakit, ez esetben Fajsztot, aki addig lett volna az uralkodó, amíg Zolta nagykorúvá nem

válik. Fajsz és főleg ezen a néven viszont zavart okoz, mert mint már említettem, ő Árpád unokája, és negyven évvel később lett nagyfejedelem. Zolta megítélése is bizonytalan a történet korábbi szakaszában is, mert a könyvben 906-ban már férfivá érik, és keresnek, találnak neki méltó rangú feleséget a szövetségesek közül. Zolta azonban 906-ban viszont még csupán tízéves, 907-ben pedig tizenegy, és ő az egyetlen a hercegi fivérek közül, akinek az életkorát megemlíti a korabeli források.

Van még nagyon fontos utalás, amelynek pontos vagy pontatlan idézése ki-hathat az egész történet jelentésére: „Hunguros eliminandos esse!” (70. oldal) Ezt a mondattöredéket a könyv szerint III. Szergiusz pápa írja rá a keleti frankok levelére, rendeletére, ami a magyarok megtámadásának fő dokumentuma lenne. Ezt sokan idézik, de pontatlanul. A forrás Aventinus bajor történetíró 1522-ben jegyzett munkája, és a pontos idézet: „Ibi decretum omnium sententia Ugros Boiariae regno eliminandos esse”. Vagyis Aventinus IV. Lajos által írt vagy aláírt rendeletről tesz említést, amelyben célként a magyaroknak a Bajor Királyságból való kiűzése van megjelölve. A bajor történetíró szerint, ami máig az egyetlen ismert és közvetett forrás a rendeletre nézve, nem beszél a magyarok kiirtásáról, csak a kiűzéséről, és csak arról a területről, amelyet bajor felségterületnek tekintettek, feltételezhetően Pannótiát is beleértve. Nem valószínű, hogy a teljes kiűzést vagy kiirtást tervbe vették volna, bár adhatott neki némi hamis önbi-zalmat, hogy a magyarok elődeinek, a hunoknak és az avaroknak a birodalmát sikerült megdönteni. Persze népiirtások előfordultak a történelemben korábbi időszakokban is, és egyik-másik, a realitással a kapcsolatát elvesztett uralkodó-nak vagy hadvezérnek eszébe juthatott ilyen terv, de ha egy író ilyet állít, azt fel kell vezetni a cselekményben a történetnek és a jellemeknek megfelelően. Lehet, hogy nem túlzás, ha egy regényíró azt állítja, hogy a bajorokban a magyarok kiirtásának szándéka felmerült, csak azt nem félrefordítással kellene igazolnia. Legfeljebb tágabb, kontextuális értelmezéssel. A szerző a könyv végén megadja a III. Szergiusznak tulajdonított mondattöredék általa vélt fordítását: „Irsátok ki a magyarokat!”

A történelmi tények és összefüggések vizsgálata után nézzük a regény, *Árpád álma* stílusát. Alapvetően szép, gördülékeny, olvasmányos szövegről van szó, ki-egyensúlyozott tartalmi és szerkezeti elemekkel. A szerző gondot fordít a cselek-mény bonyolításán túl a helyszínek, a szereplők, a tárgyak leírására is. Emberi közelségbe hozza a kort, hogy az olvasó érzékelje, hogy a tizenegy évszázaddal korábban élt eleink ugyanúgy éltek, haltak, szerettek, harcoltak, mint a későbbi korokban vagy akár ma. Bakacsi leír több életképet a mindennapokból: születés-ről, halálról, ünnepről, temetésről, lakomáról, harci készülődésről.

A regény és azon belül a tárgyilagos, magát szerényen nem előtérbe helyező mesélő nyelvezete egyenletes, szemléletes és enyhén archaizáló. Nyilván, ezt a mai regényt mai nyelven kellett megírni, hogy folyamatosan és élvezhetően el lehessen olvasni. Mégis jók az enyhe archaizálások, mert az olvasónak valamennyire át is kell helyezkednie az adott korba. Kiváló megoldás például, hogy a szerző a távolságokat nem méterben vagy más hagyományos mértékegységben, mondjuk mérföldben adja meg, hanem lóhosszban. Ez egyszerű, érthető, szemléletes, még akkor is, ha esetleg nem ezt a kifejezést használták eleink a X. században. A magyarok országának vagy szállásterületének a megnevezésére Bakacsi a Kárpát karéjt használja, ami nagyon jó nyelvi megoldás. Népnévként az „ungur” is lehetséges választás, mert akkor még nem volt egységes megjelölése a magyaroknak. Említették őket szkítáknak, hunoknak, avaroknak, türköknek, hunguroknak stb.

Azért ez a remekül megragadott stílus nem marad végig következetes, mert a mesélő szövegében rendre feltűnnek olyan szavak és kifejezések is, amelyek mai kultúrszavak. Ilyen például az „információ”. Ezt és a hasonlókat lehetett volna helyettesíteni valamilyen magyar, korszakokhoz nem erősen kötött szóval. Az „információ”-t a „hír”-rel is ki lehet váltani.

A stílust erősítik, néha gyengítik a nevek is. A „Kárpát karéj” is név, és találó, stílusos. A magyar és a külföldi mellékszereplők, akik mint dramaturgiai kiegészítések kerültek bele a történetbe ízes korhű vagy ezen felül még beszélő nevek is. Van a regénynek egy főszereplője, aki a fő dramaturgiai fordulatok szerint nem is igazán főszereplő, de a neve mindenesetre ízes magyar név, Csoma. A női főszereplőt Boglárkának hívják. A nevek többsége, ha nem okoz zavaró egyezést más, történelmi személyekkel, nagyon stílusosan illik a regénybe. Ugyanez mondható el az idegen nevekről is. A Leonardót már említettem mint kevésbé a korba és a történetbe illőt, de X. századi bajor vagy frank névnek furcsa még a Jürgen is. Léteznek korabeli névjegyzekek, lehetett volna keresni a történetbe illőbbeket, pl. Hrodgar, Dietbert.

Összességében tehát jó szándékkal és történelemszemlélettel, illetve történelemértelmezéssel megírt regény az Árpád álma. Van annyira tartalmas és sokrétű, mint Cey-Bert Róbert Gyulának és Hanczár Jánosnak a pozsonyi csatáról írt regénye, sőt stílusában többet is nyújt azoknál. Cey-Berté egyébként túlzottan kitérít, Hanczáré indokolatlanul leszűkíti a történelmi tényanyagot és kontextust. Bakacsi Ernő könyve élvezetes, jó olvasmány, még akkor is, ha sok kisebb-nagyobb történelmi adatot-tényt pontatlanul vagy tévesen idéz, és a stílusában is vannak kisebb egyenetlenségek.

(Hungarovox Kiadó – Budapest, 2020)